

Iespējamā misija

Radošuma pils

Rezultātu apkopojums pētījumam
(Radošās) domāšanas prasmes Latvijas skolās

Rita Kaša

Rīga

2009. gada maijs

Pētījuma autore RITA KAŠA

Rita Kaša ir Rīgas Ekonomikas augstskolas pētniece, kas ieguvusi Filozofijas zinātņu doktora grādu Salīdzināmajā izglītībā no Ņujorkas pavalsts universitātes Bufalo, ASV. Rita Kaša ir piedalījusies vairākos sociālo zinātņu pētījumu projektos Latvijā un ASV, un ir vairāku publikāciju autore īpaši izglītības politikas jomā.

Pētījums veikts ar programmas *Iespējamā misija* un iniciatīvas grupas *Radošuma pils* atbalstu.

Satura rādītājs

Ievads	4
Kas raksturo (radošās) domāšanas mācīšanu pasaulē	5
Latvijā uzkrātā pieredze (radošās) domāšanas veicināšanai skolās	7
Priekšlikumi (radošās) domāšanas attīstīšanai skolās:	
Mērķi un vīzijas izglītībai	10
<i>Problēma ar skolu kā institūciju</i>	10
<i>Kas veido vīziju skolas darbībai</i>	11
<i>Kāds sakars skolas vīzijai ar skolēnu domāšanu</i>	12
<i>Izglītības vīzija sabiedrībā</i>	13
<i>Vīzija skolai, ko piedāvā šis pētījums</i>	15
Noslēgums: Priekšlikumi (radošo) domāšanu rosinošas skolas vides veidošanai	16
<u>Pielikumi</u>	
Skolu iekšējās un ārējās sadarbības tīklojuma šūna (radošās) domāšanas prasmju attīstībai Latvijā	18
Ilustrācijas, kas atspoguļo kādas skolas vīziju Jaunzēlandē	19
Pētījuma dalībnieki	20

Ievads

Iniciatīvas grupas Radošuma pils un programmas Iespējamā misija rosinātais pētījums par (radošās) domāšanas attīstību Latvijas skolās tika sākts ar mērķi rast priekšlikumus tam, kā sekmēt (radošās) domāšanas attīstību skolā. Darba uzdevumi tika formulēti sekojoši:

- Apzināt un izvērtēt labāko/pārbaudīto/izdomāto/ieviesto pasaules praksi (radošās) domāšanas attīstīšanai skolās;
- Apzināt un izvērtēt līdzšinējo pieredzi un resursus Latvijā (radošās) domāšanas attīstīšanai skolās (pamatskolas līmenī 1.- 9. klasei).
- Sagatavot priekšlikumus par piemērotāko pieeju(ām) (radošās) domāšanas attīstīšanai skolās.

Pētījuma datu vākšanai tika izvēlēta kvalitatīvā pieeja, veicot padziļinātas individuālas un fokusgrupu intervijas ar izglītības jomas ekspertiem, kas strādā gan skolās, gan nevalstiskās organizācijās, gan mainījuši darba profilu no tieša pedagoģiska darba uz pienākumiem uzņēmumos, bet saglabājot savu saistību ar izglītības jomu. Tāpat intervijās savā redzējumā dalījās sabiedrībā pazīstami cilvēki no valsts pārvaldes, augstākās izglītības, mākslas, nevalstiskā sektora un uzņēmējdarbības jomām. Divas fokusgrupu intervijas un desmit individuālas intervijas notika laika posmā no 2009. gada februāra līdz martam.

Kaut gan visi šī pētījuma dalībnieki ir nosaukti pētījuma pielikumā, pētījuma tekstā, iekļaujot viņu teiktā citātus un apkopojot viedokļus, vārdi netiks saukti. Tiks mēģināts cik vien iespējams nodrošināt šeit izmantoto citātu autoru anonimitāti, lai rosinātu lasītājus domāt par citāta saturu, nevis par tā teicēju. Tajā pašā laikā izvēle nesekot pilnīgam pētījuma dalībnieku anonimitātes un konfidencialitātes likumam ir pamatota ar nepieciešamību ļaut lasītājam identificēt šajā pētījumā pārstāvēto skatu punktu loku.

Veids, kādā šeit aprakstīti pētījuma rezultāti, integrē interviju datu aprakstu un to interpretāciju. Priekšlikumi (radošās) domāšanas attīstībai Latvijas skolās ir lasāmi dažādos teksta posmos, bet to koncentrēts apkopojums ir atrodams pētījuma nobeigumā.

Noslēdzot ievadu, vēlos pateikties visiem pētījuma dalībniekiem par šim pētījumam sniegto atbalstu un atsaucību, tajā piedaloties, veltīto laiku un idejām. Tāpat paldies programmai *Iespējamajā misija* un iniciatīvas grupai *Radošuma pils* par šāda pētījuma nepieciešamības aktualizēšanu un atbalstīšanu.

Kas raksturo (radošās) domāšanas mācīšanu pasaulē

Psihologijas un izglītības jomas pētnieki Klakstons un Lukas raksta, ka radošums piemīt katram cilvēkam. Tā nav nedz dāvana, kas dota dažiem laimīgajiem, nedz prasme, ko var notēlot ar dažiem trikiem. Ikviens var iemācīties būt radošs.¹ Cilvēka prātu var attīstīt tā, ka veiksmīgu ideju radīšana top par tā pazīmi.

Lai visu bērnu prātiem būtu iespēja attīstīties kā veiksmīgu ideju radītājiem, jāņem vērā vairākas dimensijas. Viena no tām ir emocijas jeb subjektīvā uztvere, kas domāšanas procesā ieņem tikpat centrālu vietu, cik fakti, skaitļi un tas, kas tiek uzskatīts par objektīvām zināšanām.²

Otra dimensija, kas jāņem vērā domāšanas prasmju attīstībai ir tā, ko Klakstons un Lukas sauc par prāta stāvokli. Prāts var būt aktīvs, koncentrēts uz kāda jautājuma risināšanu. Tas var būt domīgs, varbūt pat sapņains, prātojošs par lietām un parādībām bez iepriekš nodomāta mērķa atrisināt kādu noteiktu jautājumu. Prāts var būt vērsts uz apkārtējo pasauli, kārs uzsūkt jaunu informāciju, bet tas var būt vērsts uz iekšieni un pārdomāt, analizēt, brīnīties par jau apgūto. Prāts var mudināt iesaistīties sabiedriskā aktivitātē, sniegt savas idejas apspriešanai. Bet tas var arī gluži pretēji rosināt nonākt pie vērējuma pašam savās domās, vienatnē. Lai rosinātu radošumu ir būtiski apzināties, ka domas attīstībai nepieciešama spēja pāriet no viena prāta stāvokļa citā.³

Trešā dimensija radošās domāšanas prasmju attīstīšanai attiecas uz metodēm, kas izmantojamas, lai stimulētu domāšanu. Taču šo metožu izmantošanas lietderība ir saistīta ar to, kurš prāta stāvoklis dominē.⁴ Noteiktas metodes domāšanas veicināšanai būs vairāk piemērotas nekā citas atkarībā no domas koncentrētības vai atbrīvotības, vēlmes uztvert jaunu informāciju no apkārtējās vides vai pie sevis pārdomāt jau zināmo, vēlmes darboties grupā vai vienatnē.

Ceturtā dimensija, kas ir būtiska veiksmīgu ideju radīšanai, ir konteksts jeb vide, kurā cilvēks darbojas. Atrasisīšanos radošumam ietekmē gan fiziskā telpa, gan sociālā vide.⁵ Tā var būt radošumu rosinoša vai, gluži pretēji, nomācoša.

Lai gan aplūkojot dažādu skolu pieredzi dažādās valstīs redzams, ka pie mērķa 'attīstīt (radošu) domāšanu' var nonākt ļoti dažādi, it visur ir ieraugāmi noteikti pamatelementi, kas sasaucas ar iepriekš pētnieku aprakstītajām četrām dimensijām. Šos pamatelementus raksturo aicinājums: uzņemies; domā/prāto/jautā/brīnies; plāno, kā nonākt pie atbildes/risinājuma un nonāc pie tā; šķiro un kārti; pārdomā/reflektē un pilnveidojies.⁶

Starptautiski identificējamie pamatelementi (radošās) domāšanas mācīšanai skolās ļauj rast priekšstatu par principiem uz ko būtu jābalstās izglītībai. Tajā pašā laikā jāatzīst, ka labākās starptautiskās prakses noteikšana radošuma veicināšanai, lai to varētu

¹ Claxton, G., & Lucas, B. (2007). *The creative thinking plan: How to generate ideas and solve problems in your work and life*. London: BBC Books, 9. lpp.

² De Bono, E. (2000). *Six thinking hats*. London: Penguin Books.

³ Claxton, G., & Lucas, B. (2007). *The creative thinking plan: How to generate ideas and solve problems in your work and life*. London: BBC Books, 10. – 11. lpp.

⁴ Ibid, 11. – 12. lpp.

⁵ Ibid, 12. lpp.

⁶ Šie jēdzienformulējumi aizgūti no kādas Jaunzēlandes skolas filozofijas (vizualizētam priekšstatam par šo pieeju lūdzu skatīt pielikumu). Taču līdzīgi jēdzieni saskatāmi Valdorfa skolas, Montessori skolas, u.c., pieejās.

pārņemt, ir visai sarežģīts uzdevums. Tas tāpēc, ka katra pieeja jāvērtē attiecīgajā sociālpolitiskajā kontekstā. Desmitiem gadus krātās atziņas sociālajās zinātnēs liecina, ka izglītības politikas reformu veiksmē vai neveiksmē visvairāk ir atkarīga no šīs politikas piepildīšanās vietējā līmenī.

Šī pētījuma gaitā iegūtie dati liecina, ka zināšanu kopums Latvijā par lieliskām un pārbaudītām pasaules praksēm (radošās) domāšanas attīstīšanai skolās ir visai bagātīgs. Latvijā ir cilvēki un organizācijas ar detalizētām zināšanām par dažādām pieejām pedagogijā un psiholoģijā, kas izmantojamas (radošās) domāšanas veicināšanai skolēnu vidū. Kā organizāciju piemērus šeit jāmin Izglītības attīstības centru, Izglītības iniciatīvu centru, Junior Achievement Latvija. Tāpat Latvijā ir pašvaldības un skolas, paši vecāki, kas mācās no pasaules pieredzes, saprot vietējās vajadzības un iespējas, un īsteno savu izglītības vīziju (radošās) domāšanas attīstīšanai. To ņemot vērā, jāpievēršas šejienes situācijas iztirzāšanai, lai saprastu, kas būtu jādara, lai sekmētu (radošās) domāšanas attīstīšanu Latvijas skolās kopumā.

Latvijā uzkrātā pieredze (radošās) domāšanas veicināšanai skolās

Apraksts par darba otro uzdevumu, apzināt un izvērtēt līdzšinējo pieredzi un resursus Latvijā (radošās) domāšanas attīstīšanai skolās, jāsāk ar iztirzājumu par jēdzienu lietojuma debati, kas saistās ar dažādām pieejām domāšanas attīstībai. Visizteiktāk šī debate izvērsās, mēģinot nošķirt, vai saskatīt līdzības starp jēdzieniem ‘kritiskā domāšana’ un ‘radošā domāšana’.

Kritiskā domāšana nereti tiek uztverta kā saistīta ar analīzi un kritiku, kamēr radošā domāšana tiek asociēta ar sintēzi un jaunu ideju ģenerēšanu. To ilustrē ‘tā klišeja, ko Ēriks Stendzenieks arī reizēm palaidis presē, ka es varu atrast 10 cilvēkus, kas var ļoti precīzi izkritizēt jebkuru reklāmu, bet es nevaru atrast nevienu, kurš var man uztaisīt labu reklāmu. Tu vari izanalizēt un izķidāt lietas, bet jautājums, vai tu vari pats izradīt kaut ko.’⁷

Šādu jēdzienu ‘kritiskā’ un ‘radošā’ domāšana nodalīšanu neatspoguļo Izglītības attīstības centra ietvaros veiktā kritiskās domāšanas projekta pieeja. Šeit kritiskās domāšanas attīstīšanas pieeja piedāvā mācību procesā skolās mērķtiecīgi izmantot trīsfāžu modeli, kas sastāv no ierosināšanas, apjēgšanas un refleksijas.⁸ Saskaņā ar šo modeli, ierosināšanas fāzē tiek aktualizētas un noskaidrotas esošās zināšanas un sagatavota vieta jaunās informācijas iegūšanai. Apjēgšanas fāzē tiek veidota mērķtiecīga saikne starp jauno un zināmo un notiek informācijas piemērošana saviem iepriekš zināmajiem priekšstatiem. Refleksijas fāze ir laiks, kad mācību procesā norisinās pārmaiņas un veidojas jaunas idejas, ko mērķtiecīgi izmantot nākotnē. Tātad, šeit kritiskā domāšana nav tikai analīze, bet arī sintēze, kas raksturo radošo domāšanu. Izglītības attīstības centra kritiskās domāšanas pieejas kontekstā ‘Kritiskā domāšana nav kritizēšana vai ‘mūžīgā opozicionāra’ lomas ieņemšana. Tā ir skolēnu un izglītojamo izzīņas vēlmes sekmēšana, iedrošināšana jauniem atklājumiem un riskam mācību procesā, kā arī ticības veidošana saviem spēkiem un varēšanai.’⁹

Organizācija Junior Achievement Latvija savukārt pārstāv uzskatu, ka tomēr būtu jāuzsver jēdziens ‘radošā’ domāšana pretēji ‘kritiskai’, un pretēji citam pētījuma intervijā izskanējušam viedoklim, ka jēdzienu definējot, ‘jāliek beidzot uzsvars nevis uz kritisku / radošu / analītisku / radošu / tēlainu domāšanu, bet domāšanu kā tādu’. Junior Achievement Latvija jēdzienu ‘radošā domāšana’ saista ar rīcību: ‘...ja ir tikai domāšana, mēs arī matemātikā domājam, mēs domājam tekstam līdzī, nu tā es viņu arī izlasu. Bet ja es domāju radoši, ... radošais ir tas sasaistošais, kas, piemēram, kaut vai ekonomiku ar kultūru saista, ekonomiku ar matemātiku, ekonomiku ar jebkuru nozari, priekšmetu, ar jebko. ... Nevis domāšana, bet radošums sasaista visu kopā. Kritiskā domāšana ir tā atsijāšana ... vajadzīgā atlase. ... tā ir nākošā stadija. Ja es varu izdomāt radoši, tad es atlasīšu vajadzīgo’.

Lai motivētu skolēnus domāt un rīkoties, Junior Achievement Latvija programmu ietvaros īstenojas dažādi projekti, kas liecina par skolēnu uzņēmību un radošumu. Piemēram, jāmin ap uzņēmumu uzdotiem uzdevumiem organizēta sociālās zīmēšanas kampaņa 1. – 4. klasei; ēnu dienas, kur skolēni ēno dažādu profesiju pārstāvjus darba

⁷ Fragments no pētījuma intervijas. Ēriks Stendzenieks, aģnetūras ‘!MOOZ’ radošais direktors.

⁸ Izglītības attīstības centrs. (2008). *Kritiskās domāšanas attīstīšanas pieejas izmantošana izglītības sistēmā – ietekme un efektivitāte Latvijā: Pētījuma rezultāti un ieteikumi*. Rīga: Izglītības attīstības centrs.

⁹ Ibid, Liesma Ose, 6. lpp.

vietās, uzdrošinoties iekļauties sev neierastā vidē. Tāpat konkurss ‘Mazais biznesmenis’ 5. – 6. klasēm, mudina skolēnus domāt par savu biznesu sistemātiskā veidā, sākot no idejas ieceres, līdz produkta izveidei, līdz tā pārdošanai tirgū. Konkursa 5. – 9. klasēm ietvaros skolēniem jāraksta biznesa pasakas ar laimīgām beigām, ‘lai viņš saprot kā tas business attīstās. Vidusskolā sākas biznesa plānu konkurss, viņš jau 10.- 12. klasē ir spējīgs uzrakstīt biznesa plānu. Ja viņam šīs te atkāpītes nav, radošums iepriekšējā posmā, viņam uzreiz noliek priekšā struktūru, raksti! Kā viņš raksta- viņš taīsa dažādas kopijas no citiem plāniem, jo viņam nav radošuma, viņš nav izaudzis līdz tam plānam’. Tāpēc, kur vidusskolas klašu skolēniem pietrūkst radošuma, sastopami risinājumi, ka komandā ideju ģenerēšanai tiek aicināti skolēni no 5.klases. Šo pēdējo piemēru par vidusskolas skolēnu sadarbību ar jaunākas klases skolēniem biznesa projektu ietvaros jāmin kā paraugu ‘prasmei praksē’, kas ietver ne tikai tiešā uzdevuma risināšanu, bet arī tradicionālai skolai neierastu sadarbības piemēru starp dažādām vecuma grupām, vidusskolas skolēnu grupā iekļaujot daudz jaunākus dalībniekus, meklējot radošus risinājumus.

Vēl viena Latvijā atpazīta organizācija, kas strādā ‘ar mērķi veicināt izmaiņas sabiedrības apziņā par izglītības lomu humānas, taisnīgas sabiedrības veidošanā’ ir biedrība Izglītības iniciatīvu centrs.¹⁰ Šajā pētījumā pārstāvētais skolā attīstāmo domāšanas prasmju redzējums ir tāds, kas uzsver izziņu kā domāšanas pamatprocesu līdz ar ideju realizāciju jeb ‘domāšanu praksē’. Biedrības realizēto projektu vidū ir, piemēram, arī iekļaujošas un kognitīvas mācīšanās veicināšana, ko raksturo individualizēta pieeja skolēniem ar mācīšanās traucējumiem, neatkarīgi vai to cēlonis ir sociālas problēmas vai attīstības traucējumi.¹¹ Savukārt kognitīvā izglītība aktivizē tās prasmes, kas nodrošina bērna spēju apgūt, kā mācīties. Proti, tiek attīstas tādas domāšanai nepieciešamas prasmes kā sistēmātiskumu, prasme pielietot jēdzienus, atpazīt parādību raksturojošas īpašības, būt precīzam, kombinēt, attiecināt, salīdzināt, plānot, formulēt hipotēzes par norisēm un jautājumiem, atrast likumsakarības, pielietot šīs zināšanas, pārbaudīt savus pieņēmumus izpētes ceļā, un tā joprojām.¹² Tātad šīs pieejas fokuss nav vis uz akadēmiskā satura apgūšanu kā tādu, bet gan uz tādu prasmju attīstīšanu, kas nodrošinās, ka indivīds spēj turpināt apgūt jaunas zināšanas visa mūža garumā. Atgriežoties pie šī pētījuma ietvaros uzdotā jautājuma par to, kādas domāšanas prasmes bērnam jāattīsta skolā, Izglītības iniciatīvu centra pārstāve norāda: ‘...ja bērnam mācību procesā netiek dota iespēja pašam pamēģināt, tikai kritiski domāt, radoši domāt, bet neaiziet uz to praktisko, kas pie mums skolās ir viens no mīnusiem joprojām ... nu tur tas rezultāts ir tāds kā ir. Sevišķi jaunākajās klasēs, ja viņam [skolēnam] nav iesaistīta praktiskā darbība, bērna konkrētās domāšanas dēļ praktiski ir neiespējami apgūt jēgpilnas zināšanas tikai teorētiskā līmenī’. Šī redzējuma ietvaros bērna personīgajai pieredzei ir centrālā loma, izprotot un apgūstot mācību saturu.

Šis trīs organizāciju pieredzes un pieeju apskats nav izsmeļošs, jo Latvijā ir vēl dažādas citas iniciatīvas jaunai pieejai bērnu izglītībā ar mērķi nodrošināt bērniem

¹⁰ Izglītības iniciatīvu centrs, <http://www.iic.lv/lv/iic.html>. Avots apskatīts 2009. gada aprīlī.

¹¹ Izglītības iniciatīvu centrs. (n.d.). *Inclues – iekļaujošās un kognitīvās mācīšanas pieejas palielināšana skolās*. Projekta periods 2003. – 2006. gadam. http://www.iic.lv/lv/projekti/inclues_apraksts.html#inclues. Avots apskatīts 2009. gada aprīlī.

¹² INCLUES (2005). What is cognitive education. <http://www.inclues.org/>. Avots apskatīts 2009. gada aprīlī.

jēgpilnu zināšanu apguvi tādā nozīmē, ka bērns saprot, kas, kāpēc un kā notiek.¹³ Tajā pašā laikā šeit aplūkotā pieredze un pieejas domāšanas mācīšanai skolās ļauj secināt sekojošo. Lai gan nav vienprātīga viedokļa, kurš jēdziens būtu jālieto, apzīmējot domāšanas prasmes, kas bērnam jāattīsta skolā, ir vienprātība par šo prasmju raksturojumu.

Kopumā šī pētījuma dalībnieku skatījumā, attīstot skolēnu (radošās) domāšanas prasmes, skolas loma ir šāda. Neiznīcināt to radošumu ar ko bērns ierodas skolā, rosināt uzdot jautājumus, saskatīt mācību aktivitāšu jēgu un iegūstamo zināšanu saistību ar reālo dzīvi, dot iespēju eksperimentēt, kūdīties un pašam meklēt risinājumus šīs kļūdas novēršanai, uzņemties iniciatīvu un atbildību. Skolai jārosina bērnu saredzēt, ka pie rezultāta var nonākt dažādu risinājumu ceļā, sadarboties, patstāvīgi orientēties zināšanās, loģiski domāt un izprast lietu cēloņus un sekas, veidot pašam savu stāstu, un rīkoties.

Latvijā ir organizācijas un skolas, kuras var kalpot kā labi (radošās) domāšanas prasmju attīstīšanas piemēri. Tajā pašā laikā vērojams, ka tādi jauninājumi kā uzsvars ne tikai uz izglītības saturu, bet arī zināšanu apguves procesu, Latvijas vispārējās izglītības sistēmā tiek ieviesti fragmentāri. Mācību procesā turpina dominēt tradicionālā uz skolotāju un nevis skolēnu centrētā pieeja. Līdz ar to Latvijas izglītības sistēmā joprojām vērojama situācija, ko raksturo viena no pētījuma dalībniekiem: ‘Ne laiks, ne pūles netiek veltīts tam, lai iedziļinoties bērņā, meklētu viņam vislabāko risinājumu. Laiks tiek veltīts uzvedības problēmām, sliktām atzīmēm, bet maz tiek rūpīgi analizēta bērna attīstība – zināšanas, spējas, centība kā kopums. ... Runājot ar skolotājiem no dažādām skolām atkal un atkal nākas dzirdēt, ka tie bērni, kas dzimuši pēc 1990. gada ir īpaši, ar viņiem ir īpaši grūti. Jā, tā ir juku laiku, aizņemto vecāku paaudze un arī jauno tehnoloģiju paaudze. Skola šķiet mazgatava šo paaudzi “sagremot”.’

Šī pētījuma tālākajā tekstā tiks formulēti priekšlikumi (radošās) domāšanas attīstīšanai skolās, kur viens no mērķiem ir mūsdienu skolēnu kā apzinīgu dalībnieku iesaistīšana izglītības procesā.

¹³ Kā piemēri šeit jāmin: Jūrmalas Alternatīvā skola (<http://www.jas.lv/>); Ādažu Brīvā Valdorfa skola (<http://www.abvs.lv/pamatskola.htm>); Rīgas 40. vidusskolā īstenotā starppriekšmetu apmācības programma ‘Āpdāvināts bērns’ (par šo pieeju sīkāk skatīt Daces Kalējas interviju ar Jeļenu Averjaņihinu, kas publicēta izdevumā *Vēstis skolai*; Avots: Kalēja, D. (2000). Brīnumbērnu skolotāja. *Vēstis skolai*, 14, <http://www.iac.edu.lv/arhivs/vs/arh2000.htm>.); iniciatīvas, kas īstenojušās Cēsu rajona padomes Izglītības pārvaldes paspārnē, atbalstot humānās pedagoģijas pieeju (<http://www.cesis.liis.lv/index.php?id=55>.). Visi minētie avoti apskatīti 2009. gada aprīlī.

Fragments no pētījuma intervijas par pieredzi Cēsu rjonā: ‘Ar izglītību nesaistīti, gudri cilvēki, ... sāk prasīt citādāku skolu. Ir māj mācības ģimeņu apvienība: 10 ģimenes Cēsu rajonā ir apvienojušās un māca savus bērnus paši. No Jaunpiebalgas skolas, viņi ir vienojušies ar direktoru un viņi māca savus bērnus mājās. Bet tur ir fiziķi un ķīmiķi, atbildīgas ģimenes. Vēl viena grupa ir portāls tautasforums.lv, Ivo Verners, kas ir ap sevi pulcējis inteliģenci, kas ir Cēsīs, un vēl kādus aktīvos cilvēkus.... Viņi nāk izglītībā ar savām prasībām jaunai izglītībai. Vēl ir divas grupas, kas netālu no Cēsu rajona taisa komūnu, kas nav saistīta ar reliģiskām kustībām; komūna, ka viņi grib dzīvot savādāk un savādāk savus bērnus mācīt’.

Priekšlikumi (radošās) domāšanas attīstīšanai skolās: Mērķi un vīzijas izglītībai

‘...kāpēc mūsu bērni iet skolā... ar to jā sāk. Nevis tāpēc, lai tagad mēs saražotu pietiekami daudz cilvēku, kas ies strādāt valsts labā un to kredītu, ko mēs esam aizņēmušies, ņems un atstrādās un atpelnīs, bet gan pamatā jābūt tam cilvēkam. Visi tie uzstādījumi, ka tagad mums vajag tādus un tādus priekšmetus, jo mums vajadzēs tādas un tādas profesijas, lai mēs pelnītu vairāk naudas, lai varētu uzplaukt mūsu valsts ekonomika, ir principā nepareizs uzstādījums. Pamatā jābūt cilvēka attīstībai un brīvībai cilvēkam, kurš ir nevis valsts dēļ un valsts īpašums, bet valsts ir viņa dēļ. Lai viņš varētu dzīvot skaistu dzīvi un lai viņš radītu lietas, kurām ir vērtība un kuras pēc tam paliks. Ar šo brīvo radīšanu veidotu uzplaukumu valstij, nevis tāpēc, ka mēs tagad saštancēsim to un to, un to un visiem būs labi.’
(Fragments no fokusgrupas diskusijas)

Problēma ar skolu kā institūciju

Liela daļa Latvijas valsts un pašvaldību skolu funkcionē bez savas īpašas vīzijas par to, kāds ir šīs skolas mērķis. To darbības ietvaru nosaka formālie valsts izglītības standarti. Šīs skolas darbojas, jo tajās iet skolēni. Taču šīm skolām nav sava īpaša stratēģiska pastāvēšanas mērķa, redzējuma par savu īpašo vietu un lomu attiecībā pret skolēniem un plašāku sabiedrību.

Protams, kā pretargumentu šeit teiktajam, kāds formulēs tradicionālo, ka bērni iet skolā, lai neaugtu par analfabētiem un sociāli degradētiem indivīdiem. Taču pieturēties pie šī apgalvojuma kā pietiekama novērtējuma skolas darbībai nozīmē, ka sabiedrībai pietiek tikai ar pašu minimumu - skolēniem, kas prot lasīt un rēķināt, atkārtot noteiktus faktus, izpildīt normatīvus, vēl kaut ko papildus, un neblandās pa ielām visu dienu. Tiek pieskatīti un darbojas noteiktā režīmā, pakļaujoties skolas noteiktajai disciplīnai.

Kas ir aplams šajā kārtībā bez īpašas vīzijas skolas pastāvēšanai? Vīzijas, ar nākotni saistītu plašāku mērķu trūkums laupa redzējumu par kvalitatīvu izaugsmi, personiskās attīstības iespējām, pilnveidošanos (Raiņa vārdiem runājot, mainīšanos uz augšu) kā skolas darbiniekos, tā skolēnos. Tas notiek tāpēc, ka institūcijas bez vīzijas savai pastāvēšanai, apzinoties vai neapzinoties kultivē kultūru, kur atalgota tiek pakļaušanās normām, iekļaušanās iesīkstējušos priekšstatos, nevis jaunrade. Ja jaunrade arī netiek nīdēta šajās skolās kā drauds, tā netiek institucionāli un sistemātiski atbalstīta, pakļaujot jaunrades centienus apsīkšanai gan skolas darbinieku, gan skolēnu vidū. Tā tiek institucionalizēta apātija.

Skola bez īpaša redzējuma savam darbam eksistē, jo to pieprasa valsts. Šī nav skola, kuras darbu motivē misijas apziņa un redzējums par labāku nākotni indivīdiem un sabiedrībai. Līdz ar to, ir grūti cerēt, ka šī skola ir vieta, kur netiek nomākts indivīdu radošais gars.

Kas veido vīziju skolas darbībai

Vīziju skolas pastāvēšanai un attīstībai nevar piešķirt kā budžeta dotāciju. Skolai pie apziņas par savu īpašo vīziju jānonāk savā izziņas ceļā. Pašiem vietējiem cilvēkiem, kas šo institūciju veido, tajā strādā, to vada, jāspēj saklausīt, uztvert un apkopot būtisko, kas piešķir jēgu šīs skolas darbam. Skolas vadības līderībai skolas darba vīzijas formulēšanā un īstenošanā ir īpaša nozīme. Tas, vai skolas direktors ir tikai skolas saimnieciskais vadītājs vai izglītības kopienas līderis ar vīziju savai skolai, izpaužas, piemēram, izmantojot dažādas valsts, skolu valžu iniciatīvas, pašvaldību, un citu organizāciju finansētas programmas, kuru mērķis ir sekmēt jaunievedumus skolās.

‘...tajās skolās, kur direktors ir ne tikai saimnieciskais vadītājs un kur viņš pats iet visur iekšā, tur tā lieta ir daudz labāka. ... Viņi nevis [tikai] sūta skolotāju... Viņi paši arī nāk, darbojas, mācās cītīgi un nevis izliekas, ka viņš visu tur zina. Otra lieta ir tas, ka viņi prot savai skolai nospraust kaut kādu konkrētu virzienu, uz ko ies visa skola. Tas, ka skola piesakās uz visiem mūsu semināriem - no vienas puses, cik skaisti, bet no otras uzreiz ir aizdomas. Nevar skola būt visās jomās, visur. Piemēram, Maltas skola, viņi ir izvēlējušies virzienu uz iekļaušanas lietām. Es jūtu, ka viņi tur strādā un direktore mērķtiecīgi uz to arī virza. ... Tas direktors redz virzienu, kur viņš grib savu skolu vest, kur jūt, ka varbūt skolotāji gribētu, lai gan dažreiz pat nav vajadzīgs, ko katrs skolotājs grib. Ja direktors ir nospraudis, kopā aprunājies, kādu labu sev savācis grupiņu, tad tā lieta aiziet. Un es jūtu, ka galvenais, ka direktors redz to [virzienu attīstībai].’

(Direktore organizācijā, kas organizē pedagogu tālākizglītības programmas)

Kamēr skolas kopējas vīzijas rašanai un dzīvotspējai nepieciešama skolas vadības līderības iniciatīva, netrūkst skolu, kur vadība ieņem dažādu skolotāju iniciatīvu atbalstītāja lomu. Tam ir pozitīvi rezultāti tajā gadījumā, ja šīs individuālās skolotāju iniciatīvas ir mērķtiecīgas un orientētas uz kvalitatīvu un sistemātisku pārmaiņu ieviešanu darbā ar skolēniem.

Tomēr pastāv bažas, ka nereti skolotāji pedagogu tālākizglītības iespējas uztver un izmanto formāli, jo valsts normatīvs prasa, lai skolotāji periodiski papildinātu savu kvalifikāciju, apmeklējot tālākizglītības programmas. Protī, kursi tiek apmeklēti, bet bez apzināta mērķa sistemātiski papildināt jauniegūtās zināšanas, un uzlabot to pielietošanu darbā ar skolēniem. Praksē vērojams, ka daudziem pedagogu tālākizglītības kursiem, šim mērķim atvēlētā ierobežotā laika dēļ, trūkst atgriezeniskās saites, lai pedagogi varētu paši novērtēt un izprast, cik veiksmīgi viņi jaunās pedagoģiskās metodes apguvuši. Šis risks nepastāv gadījumos, kad pedagogu individuālā profesionālā pilnveidošanās ir mērķtiecīga un sistemātiska. Turpretī gadījumos, kad skolotāji apmeklē tālākizglītības kursus bez skaidras vīzijas, kāpēc tas nepieciešams viņiem ikdienas darbā, atgriezeniskās saiknes trūkums, kas dotu iespēju pašiem skolotājiem saprast, cik daudz no jaunajām metodēm viņi patiešām ir sapratuši un māc jēgpilni izmantot, nedod cerētās pozitīvās pārmaiņas šī pedagoga darbā ar skolēniem. Tas savukārt nozīmē, ka pedagoga tālākizglītībā ieguldītajiem resursiem (laiks un līdzekļi) atdeve ir niecīga, ja vispār saskatāma.

Ņemot vērā šo situāciju, labākais risinājums ir panākt kopīgu sapratni starp skolas vadību un skolotājiem par skolas darbības plašākiem mērķiem. Šādā veidā iespējams

sistemātiski atbalstīt skolotāju jaunrades iniciatīvas un veidot skolu par vietu, kas atvērta jauninājumiem. Veidot to par institūciju ar skaidru apziņu par tās misiju un vietu sabiedrībā.

Kāds sakars skolas vīzijai ar skolēnu domāšanu

Vīzija skolas darbam, kas tiek pārnesta uz katra skolotāja klases telpu, palīdz arī skolēniem saskatīt jēgu tam, ko viņi skolā dara. Protams, lai tas notiktu, skolotājam jābūt kompetentam paskaidrot skolēniem uzdevuma jēgu un, kāpēc tas jāpilda noteiktā veidā. Kā fokusgrupas diskusijā norādīja viena no dalībniecēm: ‘Atbilde uz jautājumu - kāpēc es vispār kaut ko daru -, ir pamatā visam. Ja man nav atbildes - kāpēc man tagad jāpilda tas, kāpēc man ir jāstrādā šitā, kāpēc man tagad skolotājam jāstāsta tas -, tad rodas nihilisms par to, ka tagad no manis kaut ko paprasa. Es atbildu, bet patiesībā visiem viss ir vienalga un nav intereses pamatā’.

Jēgas saskatīšana uzdevumā ir pamats skolēna motivācijai pēc būtības tajā iedziļināties un iesaistīties izglītībā kopumā. Izpratni par jēgu un motivāciju var sekmēt ne tikai apgūstamā satura nozīmes izpratne, bet arī process, kādā šīs zināšanas tiek apgūtas. Par to liecina dabas zinātņu modernizācijas projekta īstenošana 12 Latvijas skolās. Šī projekta ietvaros uzsvars tika likts tieši uz mācību procesa maiņu un lielākajai daļai skolu eksāmenu rezultāti matemātikā bija uzlabojušies. Modernizācijas projekta rezultātu novērtējums parādīja, ka veiksmīgs skolēnam draudzīgāks priekšmeta pasniegšanas process vainagojas ar labu rezultātu. Pēc projekta vadītājas sacīta: ‘Skolas dažas pat teica, ka bija [pat] pārāk labi nekā [gaidīts]. ... Mums ir praktiski visu skolēnu anketas, kur gandrīz viennozīmīgi saka to, ka viņiem ļoti patīcis [mācību process]. Bet ar skolotājiem ir tā, ka visgrūtāk bija tiem, kas ir savas nozares korifeji, kuri pirms tam jutās ļoti droši un stabili, jo viņi nespēj sevi ‘lauzt’. To nevar gribēt no katra cilvēka, it īpaši ja viņš savā jomā jau ir atzīta autoritāte’.

Skolotāja loma tajā, kā bērns uztver zināšanas un kā veidojas viņa domāšana, ir ļoti būtiska. Skolotāja autoritāte veido vidi skolēnu dogmatiskumam, brīvdomībai, vai spējai rast vidusceļa risinājumus. Lūk, pētījuma dalībnieces novērojums: ‘Mans sīcis sāks iet 1. klasē un skatos, kas sagatavošanā noticis. Par patiesību viņš pieņem visu, ko saka audzinātāja. Tā vietā, lai pirms tam vienkārši dabiski mācītos lietas, tā vairs nav vērtība. Vērtība ir tas, ko saka autoritāte. Tas ir tas, kas skolā notiek ar 1. klasi; šobrīd sagatavošana to jau izdara. Tas pēc tam aizvelkas līdz uz augstskolu. Teiksim 70. gados štatos [ASV] pētīta studentu domāšana maiņa. Divos, trīs gados iespējams izmainīt studentiem izpratni par to, kas ir mācīšanās’.

Ideālā risinājumā skolotājam kā autoritātei būtu jābūt pārmaiņu aģentam, kas rosina skolēnu motivāciju mācīties. Latvijas kontekstā tas nozīmē, ka lielai daļai skolotāju jāpārdefinē pašiem sava autoriātes izpratne par to, kas ir autoritāte, kā tā var izpausties saskarsmē ar skolēniem. Skolotājam ir nevis jāpagaida, ka skolēni bez ierunām pieņems viņa īstenoto mijiedarbības modeli klasē, bet jāuztver, kā skolēnus iesaistīt zināšanu apgūvē ar viņiem saistošām pieejām. Par to, ka skolēniem ir vērtējums par klasē notiekošā jēgpilnumu, liecina kaut vai šis Junior Achievement Latvija pastāstītais piemērs: ‘Mums nāk no skolēniem interesantas vēstules, ... kur viņi mums jautā, kāpēc mēs neko nedaram lietas labā, jo tas, kas notiek skolās viņiem šausmīgi nepatīk. Faktiski viņi mums sūdzās. Viņi mums raksta uzdevumus, kā, piemēram, varētu mācīt

pieprasījuma-piedāvājuma līkni, ka varētu tur būt divi skolēni- pārdevēji un pircēji, reāli spēles ko skolēni domā, kādi ir viņu argumenti, kāpēc viņiem ir vajadzīgs šis radošums. Viņi minēja, ka mācītos ar prieku, ja metodes būtu citādākas. Tas nozīmē, ka paši skolēni grib [iesaistīties], bet tiklīdz nostājas priekšā rāmis darīsim tā, tā, tā- viss, viņš vairs nemaz neinteresējas. Un ja viņš neinteresējas, viņš vairs arī nesaprot likumsakarības. Principā viņš nav sagatavots ne darba tirgum, ne nākamajām studijām’.

Skolas vadībai tāpta kā skolotājam būtu jājūt, kā sasniegt skolēnu apziņu un ieinteresēt viņus skolā notiekošajā. Ja skolai ir jēgpilna vīzija un vadība sistemātiski atbalsta skolotājus viņu centienos uzrunāt skolēnus, var sagaidīt, ka skolēni jutīs piederību šai institūcijai un tās mērķiem.

Izglītības vīzija sabiedrībā

Kā raksta Edvards de Bono, var būt neiespējami izglītēt par ģēnijiem, taču ārkārtīgi daudz lietderīga radošuma notiek arī bez ģēniju līdzdalības.¹⁴ Šis skatījums aicina atzīt, ka radošums nav tikai dažu cilvēku privilēģija. Tāds potenciāls ir vairumam un, to attīstot, ikviens cilvēks spēj piedāvāt jauninājumus un problēmu risinājumus.

Latvijas sabiedrībā attiecībā pret šo pieeju ir vērojama divejāda attieksme. No vienas puses sabiedriskās domas līderi dažādās jomās publiski pauž atbalstu radošumam un (radošās) domāšanas prasmju attīstīšanai, jo viņi vēlas dzīvot un strādāt vidē, kur cilvēki ir kompetenti, atbildīgi un uz iniciatīvu orientēti. Tomēr, kad runa ir par izglītības rezultātiem kļūst redzams, ka liela daļa šo sabiedriskās domas līderu proponē līdz šim pastāvējušo tradicionālo pieeju, kur rezultāti tiek vērtēti nevis pēc izmaiņām skolēnu domāšanā un attieksmē pret izglītošanos, bet gan pēc eksāmenu un olimpiāžu rezultātiem. Viena no pētījuma dalībniekiem, kas izstrādā mācību metodiku, situāciju raksturo šādi:

‘Risks [ir] tajā, ka sabiedrība gaida rezultātu no skolas. Tai skaitā business. Pēdējo divu nedēļu laikā [2009. gada februāris] esmu dzirdējusi no baņķieriem uzstādījumu, ka vajag noteikt obligātu eksāmenu fizikā, matemātikā un vēl kaut kur, kas atrisinās visas pasaules problēmas. Tad saskaramies ar tādu lietu, ka tas skolotājs, kurš ir korifējis savā jomā pēc modeļa, kurā ir formālais rezultāts, viņš uz eksāmenu sagatavo [un tāpēc] izdara visu, ko sabiedrībai un vecākiem vajag. Ja sagaida tikai šo rezultātu un nevienu neinteresē, kā notiek [mācību] process un vai bērns jūtas labi, tad es [Ilmāram] Rimševicam¹⁵ vēlētos pajautāt, ... vai ar to, ka viņš uzliks obligāto eksāmenu, visi sāks interesēties un mīlēt konkrēto priekšmetu? Tas ir labākā skolēna sindroms – man ir patīcis, es biju veiksmīgs, es varu, tātad visi tā var. Bet uz pasaules ir daudz cilvēku, kam fiziku nevajadzēs. Tad kā viņam justies un ko viņam darīt? Un, kā lai mēs iedabūjam to radošumu, ja skolotājs pasaka: man nav motivācijas [kaut ko savā darbā mainīt], es tāpat strādāju labi?’

¹⁴ “It may not be possible to train genius - but there is an awful lot of useful creativity that takes place without genius.” Citāts iegūts no De Bono, E. (1992). *Serious Creativity*, kā to citē http://www.edwarddebono.com/PassageDetail.php?passage_id=850&. Avots apskatīts 2009. gada aprīlī.

¹⁵ Ilmārs Rimševics, Latvijas Bankas prezidents.

Sabiedrībā dominējošais uzskats, ka olimpiāžu un eksāmenu rezultāti ir pareizākā mēraukla pēc kuras vērtēt izglītības kvalitāti, pēc būtības negatīvi ietekmē kopējā izglītības līmeņa uzlabošanu. Koncentrēšanos uz labākajiem eksāmenu un olimpiāžu rezultātiem var raksturot kā Latvijas izglītības sistēmas ‘zvaigžņu slimību’, kas novērš uzmanību no skolēnu vairākuma un tā, pie kādiem secinājumiem un ierosmēm skolēns ir nonācis izglītības procesa rezultātā. Nosakot par prioritāti augstu eksāmenu rezultātu sasniegšanu un nevis skolēnu attieksmes maiņu un ieinteresētību priekšmetā, skolēni netiek motivēti eksperimentēt un kļūdīties, atrast risinājumus un kļūdas izlabot. Taču, ja mērķis ir skolēnu uzņēmības veicināšana, tad tieši skolēna attieksmes maiņa pret iepriekš netīkamam priekšmetu ir rezultāts, kas būtu jāvērtē pirms pievērsties eksāmena atzīmes rādītājam. Tomēr Latvijas izglītības sistēmā dominē eksāmenu rezultātu kā prioritātes kultūra. Vēl vienu šīs eksāmenu rezultātu kultūras aspektu pretstatā pārmaiņām skolēnu attieksmē pret mācību priekšmetu ilustrē sekojošs novērojums:

‘Vēl ir viens rezultāts [dabaszinātņu, matemātikas un tehnoloģiju priekšmetu modernizācijas] projektā ir tas, ka tie skolēni, kam veicas kādā priekšmetā grūtāk, kuriem ir četrinieki, viņi nebaidās likt eksāmenu, jo viņi jūtas droši un pārliecināti. Skolotāji ir šausmās, ka viņiem tagad formālie rādītāji varbūt ir sliktāki tāpēc, ka vidēji izvēlas priekšmetu [skolēni], kuri nav tikai uz A un B līmeņiem. Bet ja viņš ar savu četrinieku ir dabūjis D līmeni, tad skolotājs, ja ir veselīgi domājošs, ir laimīgs par to, ka šis cilvēks ir šādi rīkojies. ... Ja viņš nav tas pats labākais, kuram tie eksaktie priekšmeti vienkārši iepriekš riebās, bet tagad mācās normāli un vēl ar pozitīvu rezultātu. Man liekas, ka tas ir ļoti labs rezultāts.’

Līdzīgi kā veselīgi domājošam skolotājam arī vecākiem un sabiedrībai būtu jānovērtē uzdrīkstēšanos un tās pozitīvo rezultātu kā sasniegumu. Novērojumi liecina, ka šāda apziņa Latvijā vēl tikai veidojas. Vecākiem un viņu izpratnei par to, kāds ir pozitīvs rezultāts, šeit ir īpaša loma. Kā norāda viena no šī pētījuma dalībniekiem, ‘ir jāmaina izpratne par rezultātu’. Lielākā daļa vecāku balsta savu izpratni par labu izglītības rezultātu uz savu skolas pieredzi, kur eksāmena atzīme bija noteicošais vērtējums tam, ko skolēns ir skolā apguvis. Taču ja mēs vēlamies, lai Latvijas jaunā paaudze augtu uzņēmīga, atbildīga, inovatīva un tā joprojām, jāsaprot, ka eksāmena atzīme nav vienīgā mēraukla pēc kuras mērīt izglītības panākumus. Lai gan eksāmeni saglabāsies kā būtiska daļa no skolēnu zināšanu pārbaudes procesa, šo atzīmi ir jāvērtē konetkstā ar plašākām izmaiņām skolēna uzvedībā un attieksmē pret attiecīgā priekšmeta apgūšanu. Pagaidām sabiedrība un vecāki to tā neuztver. Taču, lai īstenotos vīzija par to, ka skola audzina personību ar plašākām prasmēm un mērķiem nekā labas atzīmes eksāmenos, nepieciešams, lai sabiedrībai un vecākiem arī būtu vīzija par izglītību kā iespēju lauku bērnam daudzpusīgi attīstīties un kļūt par cilvēku ar dzīves prasmēm saskatīt būtisko, nevis kalpot vienai pareizajai atbildei, jo tādas parasti nav. Vienīgā atbilde ir sociālajā vidē ir vienošanās par kopīgiem mērķiem, kur no daudzām iespējām ir izvēlēta viena. Lai pie šīs atbildes nonāktu, nepieciešama izpratne par norišu kopumu, pieredzes ceļā attīstīta māka sadarboties kopīgu mērķu sasniegšanai, nevis vienas pareizās atbildes zināšana eksāmenam.

Vīzija skolai, ko piedāvā šis pētījums

Šis pētījums piedāvā redzējumu, ka ikviens var iemācīties būt radošs. Lai tas piepildītos, vajadzīgs lai bērni ietu uz skolu ar prieku. Tas nozīmē, ka skolai bērnus jāsaista emocionāli pozitīvi. Tam nepieciešams, lai bērni saskatītu jēgu skolas darbam un saprastu, kā tas, ko viņi apgūst, ietekmē un veido reālo pasauli.

Ir jāpaplašina fokuss no mācību satura un eksāmena atzīmes kā prioritātes uz mācību procesu kā vienlīdz svarīgu prioritāti. Jāatzīst, ka viena pieeja visiem skolēniem neļaus panākt sekmīgus rezultātus. Skolotājiem jāspēj veidot mācību procesu tā, lai skolēniem būtu iespēja saskatīt sev piemērotāko veidu zināšanu apguvei, atrisot uzdrīkstēšanos, spēju atrast risinājumus, radīt jauninājumus. Tam nepieciešams pielietot dažādas pedagoģiskas metodes, kas uzrunātu dažādos skolēnus klasē.

Skolai jākļūst par veiksmīgu ideju radīšanai draudzīgu vidi. Tas nozīmē, ka jāatbalsta skola tās centienos pārtapt institūcijā, kas apzinās bērna labklājības nozīmi, ciena bērnu kā personību un organizē darbu, ņemot vērā gan bērnu emocijas, gan nepieciešamību dažādot mācību procesu, lai bērnus veiksmīgāk uzrunātu. Ir jāpanāk, lai visiem bērniem būtu iespēja gūt panākumus un augt kā personībām, kuru radošums netiek nomākts, kas uzdrošinās jautāt, eksperimentēt, kļūdīties un atrast kļūdas atrisinājumu, kas apzinās, ka pie risinājumiem var nonākt dažādos ceļos, prot sadarboties, patstāvīgi orientēties zināšanās, loģiski domāt un izprast lietu cēloņus un sekas, veidot pašam savu stāstu un atbildīgi rīkoties.

Noslēgums: Priekšlikumi (radošo) domāšanu rosinošas skolas vides veidošanai

Šajā pētījumā piedāvātais pamats, uz kura bāzes tālāk attīstīt (radošo) domāšanu rosinošu vidi skolā ir ‘klase kā pētnieku kopiena’.¹⁶ Pētnieciskai pieejai ir raksturīgs viss, kas raksturīgs šajā pētījumā identificētajām (radošās) domāšanas prasmes pazīmēm. Proti, skolēniem ir jāsaprot tematiskais ietvars, kurā pētījums veicams, ir jāzina, kas par attiecīgo jautājumu jau ir zināms, ir jāidentificē jautājums uz kuru atbilde vēl nav atrasta, ir jāizprot kā šis jautājums ir būtisks un kādu jauninājumu atbilde uz šo jautājumu radīs, kāda būs šīs atbildes praktiskā nozīme. Pētniekam ir jāmodelē, kā nonākt pie atbildes uz formulēto jautājumu, jāiegūst empīriski dati jautājuma atbildēšanai, tie jāizanalizē un jāizdara secinājumi, visu šo darbību kontekstā vēl prātā paturot paša pētnieka lomu. Šajā skatījumā pētnieciska darbība nav tikai teorētiska, tā ir empīriskā un ļauj izvērst jebkuru no domāšanas prasmju attīstīšanas pieejām. Lai vīzija ‘klase kā pētnieku kopiena’ īstenotos skolā, jāpiepildās sekojošiem nosacījumiem, ko identificē šī pētījuma dalībnieki.

- Skolas vadībai, skolotājiem, un kopienai kuras daļa ir šī skola, jārod vīzija, kas nostiprina izpratni par skolas darbības mērķiem, kuri ir plašāki nekā valsts noteikto izglītības standartu izpilde.
- Skolai jāklūst par institūciju, kas ‘mācās’, ir sadarbības partneris mācību procesa dažādošanā un jauninājumu ieviešanā. Šeit kritiska loma ir skolas vadībai, atbalstot skolotāju iniciatīvas un rosinot jaunas.
- Skolai jāveido jauna izpratne par izglītības rezultātu vecākos un sabiedrībā, lai mainītu fokusu no eksāmenu rezultātiem kā noteicošā izglītības kvalitātes rādītāja uz kombinētu pieeju, kur vērtēta tiek ne tikai atzīme, bet arī ieguvums, ko skolēnu vairumam devis mācību process.
- Jāuzlabo izpratne par mācību procesa nozīmi kā sabiedrībā, tā skolā, tā valsts politikas līmenī. Pašreiz galvenā nozīme tiek piešķirta izglītības programmu saturam, nevis tam, kā tas tiek apgūts (*metacurriculum* jēdziens). Taču zināšanu apguves process tiešā veidā ietekmē to, kas un kā no šī satura tiek apgūts.
- Jāmainās skolotāja lomai no centrālā varas nesēja uz kritisko aktieri, kur skolotājs uztver situāciju klasē, skolēnu grupā, ieņem vai nu līdera vai atbalstītāja lomu, dodot iespēju skolēniem pašiem būt līderiem un savas sadarbības ceļā nonākt pie risinājumiem uzdevumiem un izpratnes par attiecīgo mācību vielu.
- Jāizvērs starpdisciplināras izglītības pieejas komponents, kur dažādu priekšmetu skolotāji strādātu komandās ar kopēju mērķi un kopējā tematiskā ietvarā. Piemēram, mūzikas un matemātikas skolotāju sadarbība, mācot tematu par daļskaitļiem. Šāda pieeja, sasaistot vielu dažādos priekšmetos

¹⁶ Fragments no pētījuma intervijas: ‘Hovards Gārdeners, slavenais autors, 2002. gadā viena publiskā lekcijā ļoti labi pateica- klase kā pētnieku kopiena. Es domāju tas ir tas attiecību modelis, kurā mēs varam attīstīt jebkuru no pieejām’. Papildus informācijai skatīt Lapiņa, L. (1997). Klase – pētnieku kopiena? *Skolotājs*, 6, 27. – 28.

palīdzētu skolēniem saredzēt, kā veidojas un attīstās zināšanu kopums. Ko no atziņām, kas gūtas vienā stundā, viņi var izmantot citās un, kādā veidā.

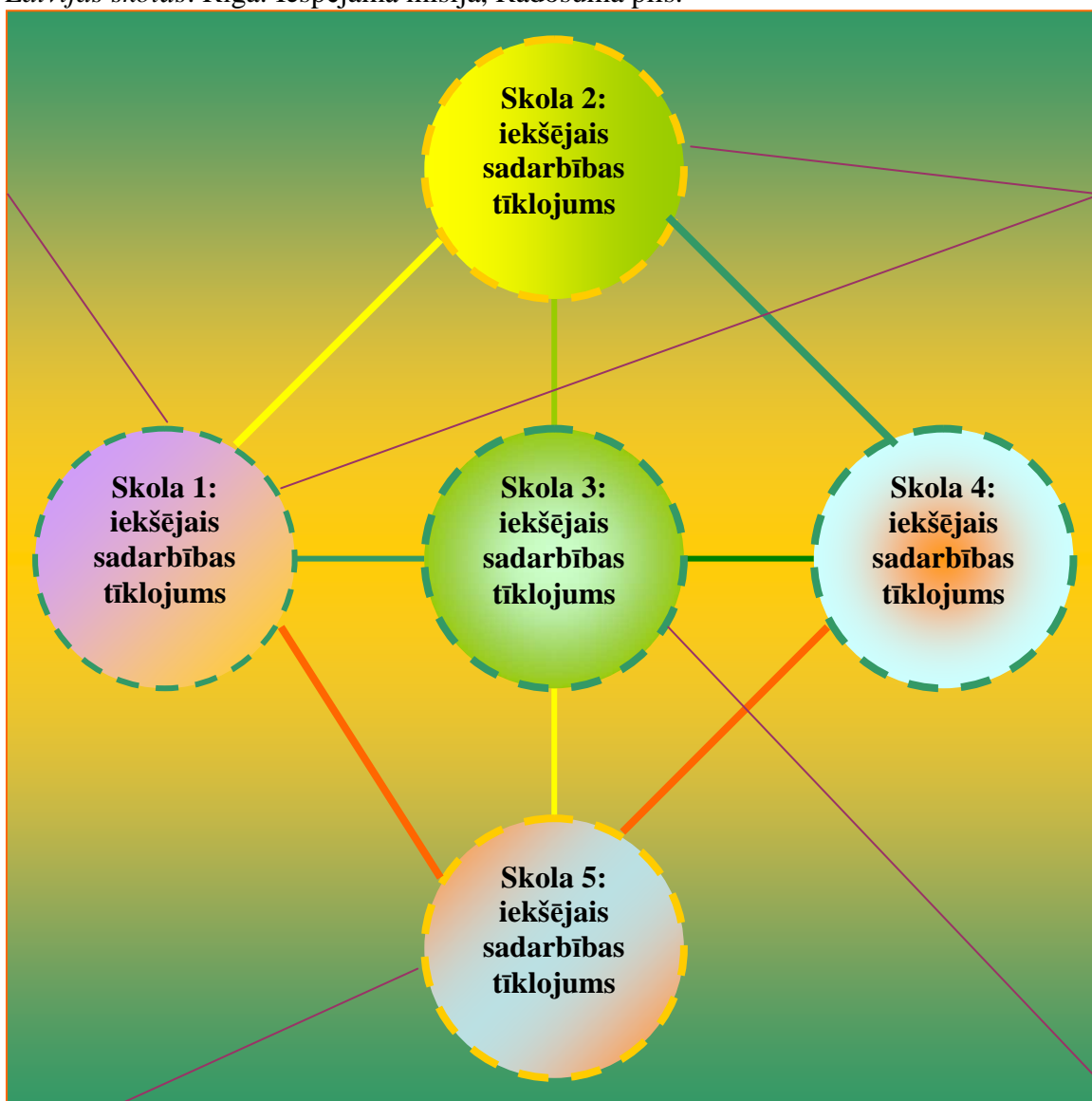
- Skolotāju profesionālās pilnveides programmām būtu jānodrošina atgriezeniskā saikne tā, lai skolotājiem būtu iespēja izmantot jauniegūtās zināšanas praksē un atkal sapulcēties nodarbībā, lai apspriestu personīgo pieredzi, attiecīgās metodes izmantojot, un konstatētu savas kļūdas un panākumus attiecīgās metodes izmantošanā.
- Skolotājiem jāiedrošinās atzīt, ka viņu zināšanas par dažādiem jautājumiem nav pilnīgas un jāiemācās uzsvērt māku meklēt un atrast atbildes par nezināmo, līdz iesaistot skolēnus. Skolotājam jābūt daļai no klases kā pētnieku kopienas.
- Jāveido atbalsta programmas/tīkojumi/grupas skolotājiem un skolu direktoriem, lai palīdzētu 'neizdegt' un uzdrošināties meklēt un atrast jaunas veiksmīgas pieejas darbā ar skolēniem, mainīt klases un skolas kultūru no 'es un viņi' uz 'mēs', rosinot jaunu ideju rašanos un īstenošanos.

Iniciatīvas grupas Radošuma pils loma (radošās) domāšanas prasmju attīstīšanai Latvijas skolās ir sniegt atbalstu skolai, tās vadībai un skolotājiem, atpazīstot un formulējot vīziju savai darbībai, kā arī atrodot ceļus šīs vīzijas īstenošanai praksē.

Pielikums: Skolu iekšējās un ārējās sadarbības tīklojuma šūna (radošās) domāšanas prasmju attīstībai Latvijā

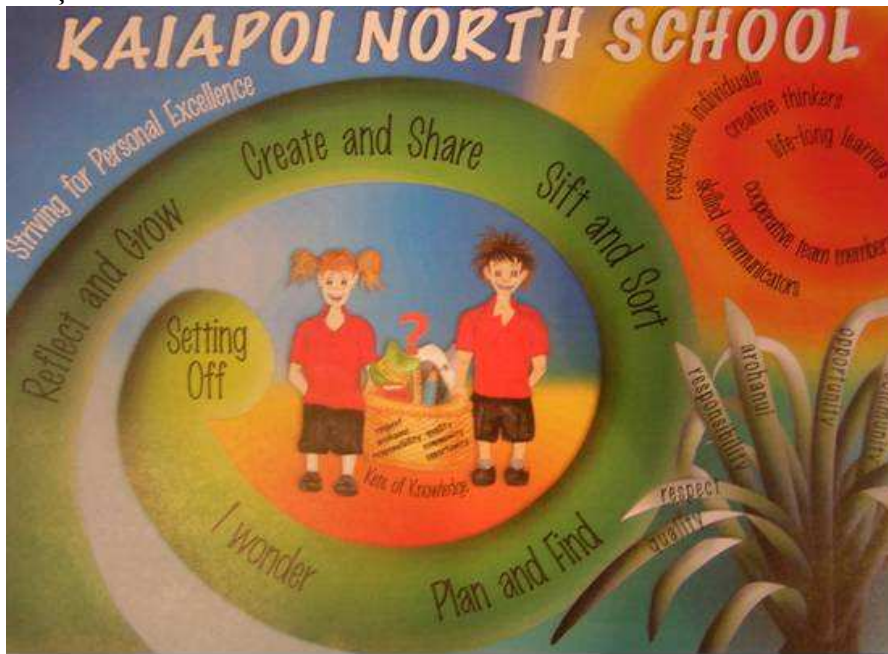
Šī diagramma vizuāli ilustrē skolu iekšējo un ārējo sadarbības tīklojumu. Dažādās krāsas apzīmē mācību procesa organizācijas un pieredžu dažādību, kas veidojas un mainās sadarbības un eksperimentālās pieredzes ceļā. Skolu iekšējā tīklojuma dalībnieki ir visi skolai piederīgie. Skolas ārējo tīklojumu veido, piemēram, skolotāji no citām skolām, kas piedalās kopējā projektā attiecīgās skolas ietvaros. Smalkās līnijas diagrammā ievilkta ar nolūku parādīt, ka tīklojumam nav jābūt simetriskam. Krāsa diagrammas fonā apzīmē plašāko sociālo vidi skolas darbam, kur partneru vidū var būt ne tikai skolas, bet arī vecāku un citas interešu grupas, pašvaldības, uzņēmumi, augstskolas, u.c.

Avots: Kaša, R. (2009). *Rezultātu apkopojums pētījumam (Radošās) domāšanas prasmes Latvijas skolās*. Rīga: Iespējamā misija, Radošuma pils.

Pielikums: Ilustrācijas, kas atspoguļo kādas skolas vīziju Jaunzēlandē

Gleznojums Kaiapoi Ziemeļu skolas vestibilā, kas atspoguļo, ka šī skola mudina uz izzīni un radošumu.

Mākslinieciskā veidā uz skolas sienas atspoguļotas vērtības, kas vada skolas dzīvi. Tās ir atbildība, kvalitāte, kopiena, cieņa, iespējas. Pēdējais ir maori vārds “arohanui”, kas nozīmē, ka skolas mērķis ir ļaut skolēniem izprast lietas kontekstā un saprast apgūstamā jēgu.

Avots: www.minedu.govt.nz, apskatīts 16.04.2009.

Pielikums: Pētījuma dalībnieki

Aigars Rostovskis, *socioloģija, uzņēmējdarbība*, Biznesa augstskolas ‘Turība’ valdes priekšsēdētājs

Agija Romanenko, *filozofija, sociālās zinātnes*, apmācību kompānijas “Triviums” direktore

Agnese Miltiņa, *māksla, kultūra, pedagogija*, Kultūras un radošās industrijas izglītības centra direktore

Amanda Ķeruze, *psihoterapeite, klīniskā psiholoģe, grupu psiholoģisko treniņu vadītāja, skolu psihologu supervīziju vadītāja*, pasniedzēja personāla vadības konsultāciju uzņēmumā “Eiropersonāls”

Andris Čeksters, biedrības “Jauniešu konsultācijas” projektu vadītājs

Baiba Tjarve, *kultūras menedžere, teātra zinātniece*, Culturelab.lv

Baņuta Rubess, *aktrise, režisore, rakstniece*, Latvijas Nacionālais teātris

Dace Namsona, *pedagoģija, dabaszinātnes*, vadītāja projektam „Mācību satura izstrāde un skolotāju tālākizglītība dabaszinātņu, matemātikas un tehnoloģiju priekšmetos”, Izglītības satura un eksaminācijas centrs

Dace Visnola, *mākslas pedagoģija, mākslas terapeite*, Sociālā darba un sociālās pedagoģijas augstskolas “Attīstība” docente

Ināra Antiņa, *pedagoģija, izglītības sadaļas redaktore* portālā “Apollo”

Inese Kuka, *filozofija*, apmācību kompānijas “Triviums” valdes locekle

Inga Bolmane, *pedagoģija*, “Junior Achievement Latvia” programmu direktore

Inga Pāvula, *pedagoģija*, programmas “Iespējamā misija” mācību programmas vadītāja

Ilze Šulte, *humānā pedagoģija*, galvenā speciāliste metodikē Cēsu rajona padomes Izglītības pārvaldē

Ivars Lācis, *dabaszinātnes*, Latvijas Universitātes profesors

Iveta Vērse, *pedagoģija*, Izglītības attīstības centra direktore

Jana Jakovļeva, “Junior Achievement Latvia” izpilddirektore

Krista Burāne, *filozofe, fotogrāfe, literāte*

Liesma Ose, *pedagoģija*, Sorosa fonda – Latvija Cilvēktiesību un sociālās integrācijas programmas direktore

Mārīte Seile, *dabaszinātnes*, “Primekss”

Roberts Ķīlis, *filozofija, sociālā antropoloģija*, Rīgas Ekonomikas augstskolas asociētais profesors

Sarmīte Ēlerte, *žurnāliste*

Zane Oliņa, *mācīšanās, mācību tehnoloģijas*, programmas “Iespējamā misija” direktore

Ženija Bērziņa, *pedagoģija*, biedrības “Izglītības iniciatīvu centrs” direktore